אידישע העלדן

שפּאַנענדער ראָמאַן פון׳ם אידישן לעבן
אין דער צייט פון דער גרויסער מלחמה

פון י. ג.

(פאָרטזעצונג)

—נאַקעט בין איך ארויס פון מיין מאַמעס בויך, און נאַקעט גיי איך צוריק, — האָ טיער אלטער מאַן זיך באַקלאָגט מי טאַוונ׳ס ווערטער, ווערנט ער האָט געוואַנדערט אַליין אויף דעם לאַנג און איינזאַמען וועג, אלס פלוצלונג האָט ער דערהערט הינטער זיך א גערויש פון רע־דער.

ער האָט אומגעדרייט דעם קאָפּ. עס איז געווען א פור, פול אָנגעזעצט מיט פאַרווייַנטע מן באַלאַסע אידישע פרוי־ען מיט שריענדיקע קינדער.—

זיין פורמאַן, ווי מען איז געוואוינט צו זעען א ליטווישן פורמאַן, איז דאָ ניט געווען צו זעען. דאָס קליינע אַן אויס־גערטרט פערדל האָט געטריבן א צאַר־טער יונגערמאַנטשיק, אויף וועלכן מען האָט דערקאָנט, אז ער האָט זיך־איצט גענומען צו א פרעמדער מלאכה.

דערזעענדיק דעם אלטן ר׳ שמשון׳ען האָט ער שטאַרק א צי געטאָן דאָס פערדל צו לייבן שטיין.

— זעצט זיך ארויף, ר׳ קרוב, — האָט ער געזאָגט, — פון דער מלחמה ? — אונז האָבן אונזערע סאָלדאַטן אויף גע־מאַכט א באַזונ. נו, פרעגט שוין גאָר־נישט ! איר זעט די דאָזיקן פור ? נאָך צוויי אזעלכע פורן, דאָס איז אלעס וואָס עס איז געבליבן פון אונזער שטעטל.

— און פון וואַנען פאָרן אירן ? — האָט ר׳ שמשון א פרעג געטאָן קוים ארויפקלעטערנדיק צו דעם יונגן מאַן.

— פון פּילווישאַק, — האָט דער יונ־גערמאַן געענטפערט.

—און וואו זיינען די מענער ?

— וועלכע מענער ? — האָט דער יונגערמאַן זיך געוואונדערט, — א ל ע אוועק אין דער מלחמה, געבליבן זיינען עטלאַכע באַלעבאַטים האָט מען געמאַכט אויף זיי א בלבול, אז זיי זיינען שפּאַ־נען פון דייטשלאַנד, האָט מען אייניקע דערשאָסן און די איבעריקע האַלט מען אין טורמע.

— איך, — א ישיבה בחור בין איך, אין דער פּילווישקער ישיבה. אונזער פור־מאַן איז פאַרנומען מיט אַן אנדער פור מיט פּאַסאַזשירן, און ווייל קיין אנדערע מענער זיינען ניט געבליבן אין שטעטל, האָט ער מיר אָנגעטרויט זיין געשפּאַן. נאָ, וויאָ !

און ער האָט מיט א שטעקן, אנשטאָט א בייטש אָנגעהויבן האַקן דאָס פערדל אויף דעם דאָרן רוקן.

— וואוהין פאָרט איר ? — האָט ר׳ שמשון אים א פרעג געטאָן.

— וואָס איז די נקפּא מינה ? — האָט ר׳ שמשון אים א פרעג געטאָן.

— וואָס איז די נקפּא מינה ? — האָט דער ישיבה בחור׳ל, דער פורמאַן געענטפערט מיט א גמרא ניגון, — וועל־כער איר ווייס היינט וואוהין ער גייט ? מען האָט מיר געזאָגט : לאַפּידישאַק, זאָל זיין לאַפּידישאַק.

די פור וואָס האָט געפירט די אנטלאָ־פענע אידישע פרויען און קינדער האָט זיך געשלעפּט אין וועג דורך דער נאַכט. די פרויען האָבן שטיל געוויינט. איינ־קע פון זיי האָבן אין דער בחלה, ווען די סאָלדאַטן זיינען באַפאַלן די הייזער, פאַר־לאָרן זייערע מענער, און האָבן אפילו ניט געוואוסט וואו זיי זיינען אהינגעקומען, אנדערע האָבן געזעען מיט זייערע אויגן, ווי זי סאָלדאַטן האָבן אויעקגעשלעפּט זייערע. מענער, און ווען זיי, די פרויען, האָבן זיך ניט געוואָלט שווייגן האָט מען זיי געטראָשעט מיט דערשיסן.

און די קינדער אויפ׳ן פור האָבן זיך געטוליעט צו די ווייינענדיקע מוטערס, ציטערנדיק פון קעלט שריענדיק פון הונגער, ווערנט דער אלטער ר׳ שמשון, וועלכער האָט אליין שיר צוזאַמענגעבראָ־כען פון שמערץ און טרויער, האָט אַנ־געשטרענגט זיין נאַגאַן כוח צו טרייסטן די אומגליקלאַכע.

ערשט אויפ׳ן פרימאָרגן זיינען די נע וגד׳ניקעס אריינגעפאָרן אין לאַפּידישאַק, אָבער זיי האָבן ניט געפונען די נאַסט־פריינדלאַכקייט אין דער רחמנות וואָס מען זעט געוויינלאַך ביי אידן. אין קענג־טייל, איבעראל האָט מען דאָ אויף זיי געקוקט מיט פיינטלאַכע בליקן. עס אזי געווען קאַנטיק, אז מען וויל זיי דאָ ניט האָבן.

און דאָס איז ניט קיין וואונדער.

זייט די מלחמה איז דערקלערט גע־וואָרן, און זייט געגענערל בעוומאַנ׳ס אַרמיי האָט געמאַכט איר לאַנער ביי דער גרעניץ, זיינען די אידישע איינוואוינער פון אלע אַרומיקע שטעטלאַך און דער־פער אנטלאָפן נאָך לאַפּידישאַק. לאַפּידי־שאַק איז געווען א גרויסע שטאָט, ווייט פון דער גרעניץ, און דאָ האָבן די מענ־שען זיך געפילט זיכערער.

און אזוי איז אין דער דאָזיקער שטאָט געוואָרן דער "עיר מקלט" פאַר פילע הונ־דערטע און טויזנטע נייע געסט, און אלע הייזער זיינען געווען געפּאַקט, און פילע האָבן געמוזט שלאָפן אין די גאַסן אונטער׳ן פרייען הימל.

אָבער די אלע אנטלאָפענע אידן האָ־בען קוים געראַטעוועט זייער לעבן, זיי זיינען געווען אָרם און נאַקעט, און די לעבנס מיטלען זיינען געוואָרן טייער, אז מען האָט זאָגאַר ניט געקאָנט קריגן פאַר קיין געלט. אפילו די אלטע לאַפּידישקער איינוואוינער זיינען אַרומגעגאַנגען ווי שאַטענס, פאַרשמאַכט פון הונגער.

עס איז דערפאַר קיין וואונדער ניט וואָס זיי האָבן געקוקט אויף די נייע אָנגעלאָפענע אידן ווי אויף קאַנקורענטן, וועלכע זיינען געקומען אַרויסריסן פון זיי דעם ביסן ברויט פון מויל, און האָבן באַגעגנט די נע ־ ונד׳ניקעס אזוי ווי שונאים. אמת, עס איז אויף זיי א רח־מנות, אָבער אויף די איינענע פרויען און קינדער איז דאָך א גרעסערער רחמנות.

דער אלטער ר׳ שמשון ר׳ יודל׳ס האָט גאַנץ גוט באַמערקט ווי אזוי די איינ־וואוינער קוקן קרום אויף די אומגליק־לאַכע נע ־ ונד׳ניקעס; ער האָט אויך פאַרשטאַנען די אורזאַכע, און ער האָט דערפילט א שרעקלאַכן וויינטאַק אין האַר־צען.

"איש את בשר זרעו יאכל", — האָט ער געמורמלט צו זיך. — דער אומגליק אי׳ז אזוי גרויס, אז מען עסט דאָס פלייש פון דעם איינגענעם לייב, פון איי־נענע ברידער און שוועסטער, וועלכע מען פאַרגינט ניט דאָס לעבן, ווייל מען האָט מורא פאַר דעם שטיקל ברויט.

אין דעם אלטן מאַן האָט דערוואַכט דער עסקן און כלל טוער, וואָס ער איז געווען אין לאַצק.

געקומען אהער איז ער מיט דעם גע־דאַנק צו באַזוכן צום לעצטן מאָל זיין פרוי׳ס קבר, און נאָכדעם זיך אוועקצולאָ־זן אין דער גובערניע צו זיינע ארימע און פאַרוואָגלטע טעכטער. איצט אָבער, האָט ער באַשלאָסן צו פליַיכן אין לאַפּי־דישאַק, וואו די לאַגע איז זייער שרעק־לאַך, און וואו ער קאָן פיליַיכט צענוץ קומען די ארימע איינוואוינער.

באַלד ווי די פור האָט זיך אָפּגעשטעלט אויפ׳ן מאַרק אַרומיט שטעטל איז ער אוועק צום רב.

ר׳ שמשון ר׳ יודל׳ס איז געווען גוט באַוואוסטאַין לאַפּידישאַק. ער איז געווען באַוואוסט ווייט און ברייט איבער דער גאַנצער געגנט אלס דער יחסן און גביר פון דעם גילדערנעם בערגל, צו וועלכן מען האָט נאָך איצט אויף אַרויסגעצייגט הערפּעקס.

און מיט פיל רעספּעקט האָט אים אויך אויפגענומען דער רב, וועלכער האָט אים אריינגעפירט אין זיין פּריוואַטן צימער, וואו עס איז געזעסן ביים טיש א אידי־שער שער יונגערמאַן אין איינפאַכן שוואַרצע קליידער.

דער דאָזיקער יונגערמאַן איז געווען קיין אַנדערע אלס דער דער גרויסער שוויגער שענבערג, איינער פון די חברים פון דעם קראַקאָווער אַקאַדעמישן פאַר־איין יחורה !

ער איז געזעסן פאַרזונקען אין געדאַנ־קען, קלאַפּענדיק מיט די פינגער אויף דעם טיש און האָט ניט באַמערקט דעם אלטן מאַן, וועלכן דער רב האָט אריינ־געפירט.

— איך האָט מיר געזאָגט, אז איר האָט עפּעס וויכטיקעס מיטצוטיילן, — האָט דער רב זיך געעווענדעט צו דעם יונ־גען מאַן, — ווילט איר אזוי גוט זיין און מיר זאָגן אייער נאָמען און וואו איר זייט ?

— רופט מיך "פּלוני", — האָט דער יונגערמאַן געענטפערט געהיימניספול, — עס איז קיין נפקא מינה וואו איך בין. א איד בין איך, און איך קום אין די אינטערעסן פון די אידן.

ער האָט גערעדט לאַנגזאַם, די ווער־טער האָבן אים געוואָרן אין האַלז. עס איז געווען קאַנטיק, אז דאָס רעדן קומט אים אָן זייער שווער.

—און וואָס האָט איר מיר צו מעלדן?

— האָט דער רב ווייטער געפרעגט.

דער יונגערמאַן האָט ניט געענטפערט, נאָר ער האָט געוואָרפן זיינע בליקן, אַמאָל אויף דעם רב, אַמאָל אויף דעם אלטן ר׳ שמשון׳ען.

דער רב האָט אים פאַרשטאַנען.

— איר קאָנט רעדן, — האָט ער אים יודל׳ס פון לאַצק, איינער פון אונזערע באַרוואיקט, — דאָס איז ר׳ שמשון ר׳ בעסטע אידן. רעדט !

דער יונגערמאַן האָט פאַרקנייטשט דעם שטערן. עס האָט געשיינט, אז ער וויל זיך אין עפּעס דערמאָנען. דאַן האָט ער געזאָגט לאַנגזאַם :

— איך וויל אז איר זאָלט וויסן, רבי, אז געגנערל בעוומאַנ׳ס אַרמיי קלייבן זיך צו באַזעצן אין לאַצק, — איר פאַרשטיט וואָס דאָס מיינט ?

— בעוומאַנ׳ס אַרמיי אין לאַפּידי־שאַק ? ! — האָט דער רב קוים אַרויס־גערעדט, — איך וויים וואָס דאָס בא־דייט, לאַצק, לוצקי, פּילווישאַק, און אַנ־דערע אידישע שטעטלאַך. דאָס באַדייט חורבן און פאַגראָמען, גנבה און גזלה, גע־שענדעטע אידישע פרויען און מיידלאַך, דאָס באַדייט בלוט און טרערן.

דער גרויסער שוויגער האָט צוגעשע־קעלט מיט׳ן קאָפּ, און ערנט דער אלטער ר׳ שמשון׳ן האָט צוגעשלאָסן די אויגן, אזוי ווי ער האָט איצט אין זיינע געדאַנקען איבערגעלעבט זיין איינענעם חורבן.

— און פון וואַנען ווייסט איר עס ?— האָט דער רב געפרעגט מיט א ציטערנ־דיקער שטימע. — ווי אזוי האָט איר עס דערפאָרן ?

— איך וויים עס פון קאַפּיטאַן כוואָס־טונאָוו׳ן, — האָט דער יונגערמאַן גע־ענטפערט.

דערהערנדיק דעם דאָזיקן נאָמען האָט דער אלטער ר׳ שמשון א שפּרונג געטאָן ווי געביסן פון א גיפטיקן שלאַנג.

— כוואָסטונאָוו ? ! — האָט ער אויס־גערופן, קאַפּיטאַן כוואָסטונאָוו ? ! דער־דאָזיקער באַנדיט.

שענבערג האָט א נויג געטאָן מיט׳ן קאָפּ.

דאָ האָט אים דער רב זאַנפט אָנגע־נומען ביים אָרעם :

— יונגערמאַן, — האָט ער געזאָגט מיט א רירנדער שטימע, — די נאַכריכט וואָס איר האָט אונז געבראַכט איז צו א וויכטיקע, אז מיר זאָלן עס אזוי לייכט אָפּפאַרטיקן. אָבער איר רעדט צו ווייניק, איר זייט צו קאַרג אויף ווערטער. דער־ציילט אלעס געגוי ווי אזוי איר קומט צו כוואָסטונאָוו׳ן און וואָס ער האָט צו אייך גערעדט.

— איך קום פון גאַליציע, — האָט שענבערג גערעדט שטיל, — איך האָב דעם ראַנג פון א לייטענאַנט, און בין געשיקט געוואָרן אין גענעראַל בעוומאַנס אַרמיי אלס שפּיאָן.

— א שפּיאָן ? ! — האָט זיך ארויס־געריסן א פאַרצווייפלטע שטימע פון דעם רב׳ס ברוסט. — אומגליקלאַכער, — ארויס פון מיין הויז ! דאָ איז ניטאָ קיין פּלאַץ פאַר שפּיאָנען. די אידן אין רוס־לאַנד ליידן זייער פיל, אָבער זיי זיינען ניט קיין פאַררעטער.

— ניט פאַר כבוד, און פאַר געלט, בין איך געוואָרן א שפּיאָן, — האָט דער יונ־גערמאַן געענטפערט און זיין האָט גע־קלונגען ווי א געבעט, — נאָר אום צו פאַרהיטן אונזערע אידישע ברידער, דאָס אין גאַליציע און סאַי אין רוסלאַנד, האָב איך זיך באַפריינדעט מיט כוואָסטונאָוו׳ן איר ווייסט ניט וויפיל עס זיינען פאַר־נאָמן געוואָרן אידיש בלוט און טרערן דורך דעם דאָזיקן כוואָסטונאָוו, און איר ווייסט ניט, וויפיל נייע אומגליקן דער דאָזיקער קאַפּיטאַן מיט זיינע סאָלדאַטן וועלן נאָך בייגעגן אויף אידן.

דורך א שיינער פּאָליאַטשקע, פּאַ־נענקא יאַדווינגאַ, וועלכע איז געוואָרן זיין מעטרעסע, און וועלכע "ליבט מיך, האָב איך זיך באַפריינדעט מיט כוואָסטונאָוו׳ן און איך האָב פון אים דערפאָרן. אלע באַוועגונגען וואָס בעוומאַנ׳ס אַרמיי וועט מאַכן. איך האָב דערפאָרן, אז א טייל פון דער אַרמיי וועט זיך באַוועגן אין גאַלי־ציע, ווערנט א צווייטע טייל צוזאַמען מיט כוואָסטונאָוו׳ן וועלן זיך באַפעס־טיקן אין לאַפּידישאַק, וואָס דער שיקאַל פון לאַפּידישאַק זאָל ניט זיין. דערווייל מוזט איר ווערטן די איינוואוינער, אז זיי זאָלן זיין פאַרזיכטיק.

— פאַרגעסט ניט לאַצק און די אַנדע־רע אידישע שטעט !

דער רב איז געשטאַנען אין מיטן צי־מער. אויף זיין געזיכט האָט זיך אויסגע־מאָלט שרעק און צאָרן, און מיט׳ן פינ־גער האָט ער געוויזן אויף דער טיר.

— ארויס פון דאַנען, זאָג איך אייך !

— האָט ער גערעדט מיט שטורם, — און ברייגנט ניט אויף. אונז קיין אומגליק. איך וויל אים ניט איבערגעבן. אין די הענט פון אונזערע מיליטערישע באַאַמ־טע : אָבער גייט, זאָג איך אייך, גייט !

שענבערג האָט פאַרביסן די ליפּן, אָבער ער האָט געשוויגן.

— וואָס זשע שטייט איר ? — האָט דער אלטער ר׳ שמשון ר׳ יודל׳ס זיך אריינגעמישט, — איר הערט, איך אליין בין א לאַצקער; איך אליין האָב געליטן פון דעם גרויסן חורבן, מיין טאָכטער האָ־בען זיי דערשאָסן, מיינע איידימס גע־הרג׳עט, אלעס האָב איך פאַרלאָרן, אָבער איך וועל זיך דאָך ניט פאַרבינדן מיט שפּיאָנען. גייט !

— איך גיין, — האָט שענבערג ארויס־גערעדט מיט א ציטערנדיקער שטימע, — אָבער אום גאָטעס ווילן, רעטעט אייר שטעטל !

און מיט שנעלע טרט האָט ער פאַר־לאָזן דעם צימער.

דער רב און דער אלטער ר׳שמשון ר׳ יודל׳ס האָבן לייכטער אָפּגעאָטעמט.

— מיר זיינען אידן, — האָט דער פרומער רב געמורמלט, — און מיר ווע־לען פאָלגן וואָס דער נבי האָט געזאָגט, אז מיר מוזן זיין געטריי דעם לאַנד, אין וועלכן מיר וואוינען. און אז מיר זיינען אין רוסלאַנד, וועלן מיר אייביק בעטן פאַר אונזער קיסר "ירום הודו" און פאַר זיין רעגירונג. מיר האָבן ניט צו טאָן מיט הייגע שפּיאָנען.

ר׳ שמשון ר׳ יודל׳ס האָט א בויג גע־טאָן דעם קאָפּ און האָט שווער אָפּגע־זיפצט.

— דאָס איז געווען א גרויסער נסיון צו בלייבן געטריי דעם קיסר "ירום הו־דו", מיט זיין רעגירונג; נאָך די אלע צרות וואָס ער האָט טאַיבערגעטראָגן.

אָבער דער אלטער ר׳ שמשון א י ז געווען א איד, א פרומער, וועלכער האָט געגלויבט, אז יעדע שטראָף קומט פון גאָט, און אז אויב זיין טאָכטער סימע איז דערשאָסן געוואָרן, איז ניט די שולד פון די רוסישע סאָלדאַטן, נאָר דאָס איז גאָט׳ס שטראָף, און אז דערפאַר מוז ער טאַקע אויך זיין געטריי דעם קיסר "ירום הודו".

— איר זייט גערעכט, רבי, מיר זיינען אידן, און מיר מוזן זיין געטריי אונזער רעגירונג, אָבער מיר מוזן דאָך וואַרענען די איינוואוינער, פון לאַפּידישאַק פון די סאָלדאַטן. עס איז דאָך ניט קיין פאַראַט, ווען מיר וועלן די היגע אידן הייסן זיך באַהאַלטן אין זייערע הייזער און אויסמיידן אַן איבערפאַל פון כוואָס־טונאָוו׳ס סאָלדאַטן.

מיט א שטונדע שפּעטער האָט דער רב געלאָזט רופן דעם שמש און אים גע־זאָגט עפּעס אויפ׳ן אויער.

(פאָרטזעצונג קומט)

היינט אויף דער ראַדיאָ

CKY
ווינניפּעג
8.00—דעגווער פעגדוויטש פּראָגראַם.
9.00—אימפּעריאַל שטונדע.
10.00—פּיטשער.

CNRW 780
ווינניפּעג
7.00—טיוואַלי אָרגען; סטרונען אָרקעס־טער; פאָרט גערי האָטעל דינער מוזיק

CJGX 650
יאָרקטאָן
7.15—פריידי פאַרמערס ראַדיאָ שעה.

CJRW 499.7
פּלעמינג
5.40—מוזיק.
6.00—אַנקל פּיטער.
9.30—מוזיק, ראַיאַל אַלעקזאַנדראַ האָטעל.

KDKA 499.7
6.00—פּיטסבורג. פּראָגראַם.

WTMJ 620
6.00—מילוואָוקי. מוזיקאַל.

WHK 1390
7.00—קליוולאַנד. פאַרשייד. ראַגראַם.

WOW 590
7.00—אָמאַהאַ. שטימע פון פייַרסטאָנ.

WCCO 810
8.00—מינעאַפּאָלים, סט. פּאָול. אָפּעראַ — "סטודענט פּרינץ".

WBBM 770
8.30—שיקאַגאָ. קלאַסיקס.

WMAQ 670
9.00—שיקאַגאָ. באַרנס פּראָגראַם.

WLW 700
9.00—סינסינאַטי. האַמילטאָן קאַנצערט.
10.00—סינסינאַטי. אָרקעסטער. געזאַנג.

KMOX 1090
10.30—סט. לואיס. אָרקעסטער.

WGN 720
10.30—שיקאַגאָ. פאַרשיידענעס.

WLW 700
11.00—סינסינאַטי. אָרקעסטער, געזאַנג.

WMAQ 670
11.00—שיקאַגאָ. טאַנץ מוזיק.

NEW PALACE THEATRE
היינט, מאָרגן און מיטוואָך
וויקטאָר מעקלייַן אין
"קאַקייַד וואַרלד"
א דורכאויס רייַדנדיק בילד
(ספּעשל)
אויך קאָמעדיע — פאַקס נייעס

סילקע ע זאַקן
האַלב פּרייז
טשאַנג לי סילקן פּרעזערוואַירונג
שנייַט אייערע זאַקן בילליק אין צוויי
און נאָך מער.
לאָזט אונז דאָס איבערצייגן
באַקס, 25ס. ביי מעיל, 35ס.
NORTHLAND CHEMICAL CO.
614 Somerset Bldg. Winnipeg

ווען אין סאַסקאַטון
שטייט אין
WINDSOR HOTEL
1st Ave. and 20th St. E.
הייסע און קאַלטע וואַסער
יוראָפּעיִשער פּלאַן. באַקוועמע רייַסס
דוד עלים, איינגענטימער

איך וועל זיך דאָך ניט פאַרבינדן מיט שפּיאָנען. גייט !

— איך גיין, — האָט שענבערג ארויס־גערעדט מיט א ציטערנדיקער שטימע, — אָבער אום גאָטעס ווילן, רעטעט אייר שטעטל !

און מיט שנעלע טרט האָט ער פאַר־לאָזן דעם צימער.

דער רב און דער אלטער ר׳שמשון ר׳ יודל׳ס האָבן לייכטער אָפּגעאָטעמט.

— מיר זיינען אידן, — האָט דער פרומער רב געמורמלט, — און מיר ווע־לען פאָלגן וואָס דער נבי האָט געזאָגט, אז מיר מוזן זיין געטריי דעם לאַנד, אין וועלכן מיר וואוינען. און אז מיר זיינען אין רוסלאַנד, וועלן מיר אייביק בעטן פאַר אונזער קיסר "ירום הודו" און פאַר זיין רעגירונג. מיר האָבן ניט צו טאָן מיט הייגע שפּיאָנען.

ר׳ שמשון ר׳ יודל׳ס האָט א בויג גע־טאָן דעם קאָפּ און האָט שווער אָפּגע־זיפצט.

— דאָס איז געווען א גרויסער נסיון צו בלייבן געטריי דעם קיסר "ירום הו־דו", מיט זיין רעגירונג; נאָך די אלע צרות וואָס ער האָט טאַיבערגעטראָגן.

אָבער דער אלטער ר׳ שמשון א י ז געווען א איד, א פרומער, וועלכער האָט געגלויבט, אז יעדע שטראָף קומט פון גאָט, און אז אויב זיין טאָכטער סימע איז דערשאָסן געוואָרן, איז ניט די שולד פון די רוסישע סאָלדאַטן, נאָר דאָס איז גאָט׳ס שטראָף, און אז דערפאַר מוז ער טאַקע אויך זיין געטריי דעם קיסר "ירום הודו".

— איר זייט גערעכט, רבי, מיר זיינען אידן, און מיר מוזן זיין געטריי אונזער רעגירונג, אָבער מיר מוזן דאָך וואַרענען די איינוואוינער, פון לאַפּידישאַק פון די סאָלדאַטן. עס איז דאָך ניט קיין פאַראַט, ווען מיר וועלן די היגע אידן הייסן זיך באַהאַלטן אין זייערע הייזער און אויסמיידן אַן איבערפאַל פון כוואָס־טונאָוו׳ס סאָלדאַטן.

מיט א שטונדע שפּעטער האָט דער רב געלאָזט רופן דעם שמש און אים גע־זאָגט עפּעס אויפ׳ן אויער.

(פאָרטזעצונג קומט)

אידישע העלדן

שפּאַנענדער ראָמאַן פון׳ם אידישן לעבן
אין דער צייט פון דער גרויסער מלחמה

פון י. ג.

(פאָרטזעצונג)

—נאַקעט בין איך ארויס פון מיין מאַמעס בויך, און נאַקעט גיי איך צוריק, — האָ טיער אלטער מאַן זיך באַקלאָגט מי טאַוונ׳ס ווערטער, ווערנט ער האָט געוואַנדערט אַליין אויף דעם לאַנג און איינזאַמען וועג, אלס פלוצלונג האָט ער דערהערט הינטער זיך א גערויש פון רע־דער.

ער האָט אומגעדרייט דעם קאָפּ. עס איז געווען א פור, פול אָנגעזעצט מיט פאַרווייַנטע מן באַלאַסע אידישע פרוי־ען מיט שריענדיקע קינדער.—

זיין פורמאַן, ווי מען איז געוואוינט צו זעען א ליטווישן פורמאַן, איז דאָ ניט געווען צו זעען. דאָס קלייַנע אַן אויס־גערטרט פערדל האָט געטריבן א צאַר־טער יונגערמאַנטשיק, אויף וועלכן מען האָט דערקאָנט, אז ער האָט זיך־איצט גענומען צו א פרעמדער מלאכה.

דערזעענדיק דעם אלטן ר׳ שמשון׳ען האָט ער שטאַרק א צי געטאָן דאָס פערדל צו לייבן שטיין.

— זעצט זיך ארויף, ר׳ קרוב, — האָט ער געזאָגט, — פון דער מלחמה ? — אונז האָבן אונזערע סאָלדאַטן אויף גע־מאַכט א באַזונ. נו, פרעגט שוין גאָר־נישט ! איר זעט די דאָזיקן פור ? נאָך צוויי אזעלכע פורן, דאָס איז אלעס וואָס עס איז געבליבן פון אונזער שטעטל.

— און פון וואַנען פאָרן אירן ? — האָט ר׳ שמשון א פרעג געטאָן קוים ארויפקלעטערנדיק צו דעם יונגן מאַן.

— פון פּילווישאַק, — האָט דער יונ־גערמאַן געענטפערט.

—און וואו זיינען די מענער ?

— וועלכע מענער ? — האָט דער יונגערמאַן זיך געוואונדערט, — א ל ע אוועק אין דער מלחמה, געבליבן זיינען עטלאַכע באַלעבאַטים האָט מען געמאַכט אויף זיי א בלבול, אז זיי זיינען שפּאַ־נען פון דייטשלאַנד, האָט מען אייניקע דערשאָסן און די איבעריקע האַלט מען אין טורמע.

— איך, — א ישיבה בחור בין איך, אין דער פּילווישקער ישיבה. אונזער פור־מאַן איז פאַרנומען מיט אַן אנדער פור מיט פּאַסאַזשירן, און ווייל קיין אנדערע מענער זיינען ניט געבליבן אין שטעטל, האָט ער מיר אָנגעטרויט זיין געשפּאַן. נאָ, וויאָ !

און ער האָט מיט א שטעקן, אנשטאָט א בייטש אָנגעהויבן האַקן דאָס פערדל אויף דעם דאָרן רוקן.

— וואוהין פאָרט איר ? — האָט ר׳ שמשון אים א פרעג געטאָן.

— וואָס איז די נקפּא מינה ? — האָט ר׳ שמשון אים א פרעג געטאָן.

— וואָס איז די נקפּא מינה ? — האָט דער ישיבה בחור׳ל, דער פורמאַן געענטפערט מיט א גמרא ניגון, — וועל־כער איר ווייס היינט וואוהין ער גייט ? מען האָט מיר געזאָגט : לאַפּידישאַק, זאָל זיין לאַפּידישאַק.

די פור וואָס האָט געפירט די אנטלאָ־פענע אידישע פרויען און קינדער האָט זיך געשלעפּט אין וועג דורך דער נאַכט. די פרויען האָבן שטיל געוויינט. איינ־קע פון זיי האָבן אין דער בחלה, ווען די סאָלדאַטן זיינען באַפאַלן די הייזער, פאַר־לאָרן זייערע מענער, און האָבן אפילו ניט געוואוסט וואו זיי זיינען אהינגעקומען, אנדערע האָבן געזעען מיט זייערע אויגן, ווי די סאָלדאַטן האָבן אויעקגעשלעפּט זייערע. מענער, און ווען זיי, די פרויען, האָבן זיך ניט געוואָלט שווייגן האָט מען זיי געטראָשעט מיט דערשיסן.

און די קינדער אויפ׳ן פור האָבן זיך געטוליעט צו די ווייינענדיקע מוטערס, ציטערנדיק פון קעלט שריענדיק פון הונגער, ווערנט דער אלטער ר׳ שמשון, וועלכער האָט אַנ־געשטרענגט זיין נאַגאַן כוח צו טרייסטן די אומגליקלאַכע.

ערשט אויפ׳ן פרימאָרגן זיינען די נע וגד׳ניקעס אריינגעפאָרן אין לאַפּידישאַק, אָבער זיי האָבן ניט געפונען די נאַסט־פריינדלאַכקייט אין דער רחמנות וואָס מען זעט געוויינלאַך ביי אידן. אין קענג־טייל, איבעראל האָט מען דאָ אויף זיי געקוקט מיט פיינטלאַכע בליקן. עס אזי געווען קאַנטיק, אז מען וויל זיי דאָ ניט האָבן.

און דאָס איז ניט קיין וואונדער.

זייט די מלחמה איז דערקלערט גע־וואָרן, און זייט געגענערל בעוומאַנ׳ס אַרמיי האָט געמאַכט איר לאַנער ביי דער גרעניץ, זיינען די אידישע איינוואוינער פון אלע אַרומיקע שטעטלאַך און דער־פער אנטלאָפן נאָך לאַפּידישאַק. לאַפּידי־שאַק איז געווען א גרויסע שטאָט, ווייט פון דער גרעניץ, און דאָ האָבן די מענ־שען זיך געפילט זיכערער.

און אזוי איז אין דער דאָזיקער שטאָט געוואָרן דער "עיר מקלט" פאַר פילע הונ־דערטע און טויזנטע נייע געסט, און אלע הייזער זיינען געווען געפּאַקט, און פילע האָבן געמוזט שלאָפן אין די גאַסן אונטער׳ן פרייען הימל.

אָבער די אלע אנטלאָפענע אידן האָ־בען קוים געראַטעוועט זייער לעבן, זיי זיינען געווען אָרם און נאַקעט, און די לעבנס מיטלען זיינען געוואָרן טייער, אז מען האָט זאָגאַר ניט געקאָנט קריגן פאַר קיין געלט. אפילו די אלטע לאַפּידישקער איינוואוינער זיינען אַרומגעגאַנגען ווי שאַטענס, פאַרשמאַכט פון הונגער.

עס איז דערפאַר קיין וואונדער ניט וואָס זיי האָבן געקוקט אויף די נייע אָנגעלאָפענע אידן ווי אויף קאַנקורענטן, וועלכע זיינען געקומען אַרויסריסן פון זיי דעם ביסן ברויט פון מויל, און האָבן באַגעגנט די נע ־ ונד׳ניקעס אזוי ווי שונאים. אמת, עס איז אויף זיי א רח־מנות, אָבער אויף די איינענע פרויען און קינדער איז דאָך א גרעסערער רחמנות.

דער אלטער ר׳ שמשון ר׳ יודל׳ס האָט גאַנץ גוט באַמערקט ווי אזוי די איינ־וואוינער קוקן קרום אויף די אומגליק־לאַכע נע ־ ונד׳ניקעס; ער האָט אויך פאַרשטאַנען די אורזאַכע, און ער האָט דערפילט א שרעקלאַכן וויינטאַק אין האַר־צען.

"איש את בשר זרעו יאכל", — האָט ער געמורמלט צו זיך. — דער אומגליק אי׳ז אזוי גרויס, אז מען עסט דאָס פלייש פון דעם איינגענעם לייב, פון איי־נענע ברידער און שוועסטער, וועלכע מען פאַרגינט ניט דאָס לעבן, ווייל מען האָט מורא פאַר דעם שטיקל ברויט.

אין דעם אלטן מאַן האָט דערוואַכט דער עסקן און כלל טוער, וואָס ער איז געווען אין לאַצק.

געקומען אהער איז ער מיט דעם גע־דאַנק צו באַזוכן צום לעצטן מאָל זיין פרוי׳ס קבר, און נאָכדעם זיך אוועקצולאָ־זן אין דער גובערניע צו זיינע ארימע און פאַרוואָגלטע טעכטער. איצט אָבער, האָט ער באַשלאָסן צו פליַיכן אין לאַפּי־דישאַק, וואו די לאַגע איז זייער שרעק־לאַך, און וואו ער קאָן פיליַיכט צענוץ קומען די ארימע איינוואוינער.

באַלד ווי די פור האָט זיך אָפּגעשטעלט אויפ׳ן מאַרק אַרומיט שטעטל איז ער אוועק צום רב.

ר׳ שמשון ר׳ יודל׳ס איז געווען גוט באַוואוסטאַין לאַפּידישאַק. ער איז געווען באַוואוסט ווייט און ברייט איבער דער גאַנצער געגנט אלס דער יחסן און גביר פון דעם גילדערנעם בערגל, צו וועלכן מען האָט נאָך איצט אויף אַרויסגעצייגט הערפּעקס.

און מיט פיל רעספּעקט האָט אים אויך אויפגענומען דער רב, וועלכער האָט אים אריינגעפירט אין זיין פּריוואַטן צימער, וואו עס איז געזעסן ביים טיש א אידי־שער שער יונגערמאַן אין איינפאַכן שוואַרצע קליידער.

דער דאָזיקער יונגערמאַן איז געווען קיין אַנדערע אלס דער דער גרויסער שוויגער שענבערג, איינער פון די חברים פון דעם קראַקאָווער אַקאַדעמישן פאַר־איין יחורה !

ער איז געזעסן פאַרזונקען אין געדאַנ־קען, קלאַפּענדיק מיט די פינגער אויף דעם טיש און האָט ניט באַמערקט דעם אלטן מאַן, וועלכן דער רב האָט אריינ־געפירט.

— איך האָט מיר געזאָגט, אז איר האָט עפּעס וויכטיקעס מיטצוטיילן, — האָט דער רב זיך געעווענדעט צו דעם יונ־גען מאַן, — ווילט איר אזוי גוט זיין און מיר זאָגן אייער נאָמען און וואו איר זייט ?

— רופט מיך "פּלוני", — האָט דער יונגערמאַן געענטפערט געהיימניספול, — עס איז קיין נפקא מינה וואו איך בין. א איד בין איך, און איך קום אין די אינטערעסן פון די אידן.

ער האָט גערעדט לאַנגזאַם, די ווער־טער האָבן אים געוואָרן אין האַלז. עס איז געווען קאַנטיק, אז דאָס רעדן קומט אים אָן זייער שווער.

—און וואָס האָט איר מיר צו מעלדן?

— האָט דער רב ווייטער געפרעגט.

דער יונגערמאַן האָט ניט געענטפערט, נאָר ער האָט געוואָרפן זיינע בליקן, אַמאָל אויף דעם רב, אַמאָל אויף דעם אלטן ר׳ שמשון׳ען.

דער רב האָט אים פאַרשטאַנען.

— איר קאָנט רעדן, — האָט ער אים יודל׳ס פון לאַצק, איינער פון אונזערע באַרוואיקט, — דאָס איז ר׳ שמשון ר׳ בעסטע אידן. רעדט !

דער יונגערמאַן האָט פאַרקנייטשט דעם שטערן. עס האָט געשיינט, אז ער וויל זיך אין עפּעס דערמאָנען. דאַן האָט ער געזאָגט לאַנגזאַם :

— איך וויל אז איר זאָלט וויסן, רבי, אז געגנערל בעוומאַנ׳ס אַרמיי קלייבן זיך צו באַזעצן אין לאַצק, — איר פאַרשטיט וואָס דאָס מיינט ?

— בעוומאַנ׳ס אַרמיי אין לאַפּידי־שאַק ? ! — האָט דער רב קוים ארויס־גערעדט, — איך וויים וואָס דאָס בא־דייט, לאַצק, לוצקי, פּילווישאַק, און אַנ־דערע אידישע שטעטלאַך. דאָס באַדייט חורבן און פאַגראָמען, גנבה און גזלה, גע־שענדעטע אידישע פרויען און מיידלאַך, דאָס באַדייט בלוט און טרערן.

דער גרויסער שוויגער האָט צוגעשע־קעלט מיט׳ן קאָפּ, און ער